

Zakariás Erzsébet

Boroszorkányok Erdőfülében

Erdőfüle Erdővidék¹ északi peremén fekszik, a Hargita déli nyúlványainak lábánál. Nyugatról illetőleg keletről a Kerektető (617 m) és a Kúttető (750 m) határolja azt a völgyet, amelyben a település a Kormos patak mentén, az erdők lábánál — lakói szerint mint egy fül — meghúzódik. Délen csak néhány háznyi terület választja el az egykori Bardócszék névadó falujától.

Közigazgatásilag is ide, Bardóchoz tartozik. Van iskolája, óvodája, művelődési otthona, orvosa, fogorvosa, de a tanárok nagyrésze ingázik, a faluban csak a református lelkipásztor és egy-két nyugdíjas illetve aktív tanügyi dolgozó lakik. Így a közel 1300-as lélekszámú faluban 10-nél kevesebb az értelmiségi.

A férfiak nagyrésze bányász a baróti szénbányában, sokan famunkások az erdőkitermelésnél, vagy a ládakészítő műhelyben. Néhány nő a baróti varrodába jár dolgozni, de többnyire kollektivisták, főként a minden tagot megillető 15 áras megdolgozható földecske birtoklási vágyától indítatva. Disznót, néhány baromfit minden háznál nevelnek, de viszonylag ritka a juh és még ritkább a tehén.

A falut reformátusok lakják. Mindenki tagja az egyházközségnek, mégis a templomba nagyon kevesen járnak. Még ünnepnapokon, úrvacsoraosztás-kor sincsenek 70-80-nál többen. Igaz, az ünnepnapok kikoptak a mindennapok sorából, nemcsak a vallásos ünnepek, de lassan a vasárnapok is kötelező munkanapokká váltak, vagy aki számára nem, az legfennebb vasárnapokon pótolja be a hétről elmaradt mezei vagy házkörüli munkák egy részét.

A falu lelkésze szerint is “babonás népség a fülei”. “Itt a boszorkányokban nagyon hisznek.” A perpatvarkodó szomszédasszonyok egy-kettőre megszidják egymást “vén boszorkánynak.” Ennek ellenére természetesen nem könnyű vállalkozás szépasszonyok, boszorkányok után kutatni a faluban, mert legtöbbször eleve elzárkóznak a közléstől: “én nem foglalkozom ilyesmivel”, “én nem babonázok” — mondják, valószínűleg azért, hogy elhárítsák magukról a “boszorkányosság” gyanúját, másrészt, mert ezekről beszélni, ezeket “kiadni” eleve tabu-számba megy.

“Hát én tudok itt a faluba es, de azt nem lehet mondani.” (1)

“Ezelőtt sok vót, mostmán kezdtek kihalni, de most es van.” (2)

“Gurucsálók, szellemösök most es vannak. Hát hallgassa meg, az embört úgy elintézik, hogy, ha nem jár hamar utána, belé es hal.” (4)

“De nem jó olyannak lenni, me az embör, ha boszorkányos, akkor nyugta nincs.” (1)

“Nem jó ezöket emlegetni. Azt szokták mondani: aki fél a víztől, halat nem eszik”. (4)

Valószínűleg ez a tartózkodás az oka annak is, hogy a történetekben feltűnően kerülnek a szépasszony vagy boszorkány elnevezéseket, lehetőleg csak határozatlan névmásokat használnak helyettük (valaki, valami), ha pedig rákérdeztem, akkor is csak körülírták vagy kerülő választ adtak: “Hát ezek a tudományosok, vagy gurucsálók”, “rosszak, szellemösök”, “babókások”, “csinálmányosok”.

Az 1989 őszén gyűjtött hiedelmek lényegében élménytörténetek vagy memorátok, azaz a hiedelemmondákhoz viszonyítva a szövegszervezettség alacsonyabb fokát képviselő egyéni jellegű élménybeszámolók. Tehát, mint más magyar etnokulturális csoportok esetében is, megtörtént, igaz történetekként mesélik őket, sőt, legtöbbször évszámhoz is kötik a történet idejét, valószínűen a hitelességét hangsúlyozandó: “Amit nem tudok, nem mondom, me az Isten es megver. De ezek megtörtént dolgok vótak”. (4)

Érdekes, hogy a viszonylag sok természetfeletti erővel rendelkező lényekről szóló történet mellett, melyek legtöbbje a boszorkányokkal foglalkozik —mert tulajdonképpen a boszorkány témakörhöz tartoznak a szerelmi varázslás, rontás, gyógyítás, elhárítás, a forgószél, a tehén hasznának elvívése —tárgykörű memorátok is, — nem találtam eredet- vagy történeti mondákat, vagy a hiedelemtörténetek más típusait, pl. sorsmondákat, halállal, halottakkal kapcsolatosokat, ördöggel, lidérccel, természetfeletti démonokkal, mítikus állatokkal (sárkány, kígyó, víziborjú, béka stb.) foglalkozókat, sem kincsmondákat. Ez a tény igazolni látszik Pócs Éva megállapítását, miszerint “egy-egy területileg körülhatárolható közösség csak bizonyos számú természetfeletti lényt ismer; a magyar néphit egész készletéből csak valamennyit: egy-két domináns, »sokoldalúan használt« és néhány speciális lényt” (Pócs 1979). Esetünkben tehát a domináns lény a boszorkány illetve a szépasszony lenne. A szépasszony, mint tudjuk, tulajdonképpen közbeeső fázisnak tekinthető a tündérek boszorkányosodási folyamatában (Pócs 1986). Az erdőfülei boszorkány ront, gyógyít, szerelmi varázslásokat végez, elviszi a tehén hasznát, lúd, fekete kecske, macska alakjában jár, megóvja búzáját a madaraktól stb. A szépasszony meghatalja a lovakat, befonja hajukat, megnyomja, elhívja, elragadja éjjel az embereket. Úgy tűnik, az összegyűjtött élménytörténetek túlnyomó részével kapcsolatban az őket létrehozó és fenntartó hit kognitív és emotív tényezője egyaránt fellelhető, tehát az esetenkénti egyéni élmény elhelyezhető, megmagyarázható a kollektív ismeretekkel. A boszorkányhit tehát e faluban élő hagyományként kezelhető. Meglévén a hit kognitív oldala,

a kollektív tudatban élő boszorkány-szépasszony-csinálmányos képzet, a hit emotív faktorát, az egyéni élményt (az éjszakai nyomás, légszomjérzet, a tehén tejének elapadása, az éjszakai fekete kecske, macska látványa stb.) van ami feltöltse és hiedelemtörténeté alakítsa.

Honko Lauri nyomán mi is feltehetnénk a kérdést, hogy vajon “milyen emberi szükségletek és szociális tényezők aktualizálják és teszik szükségessé a szellemhívet”, esetünkben a boszorkányhívet? (Honko 1962). Nos, a kollektív hitben élő, hagyományozódó szellemlények közül Erdőfülében a boszorkány illetve a szépasszony aktualizálódik elsősorban, nyilvánvalóan azért, mert az adott esetben és ebben a közösségben ez a legmegfelelőbb az adott szerepre a neki tulajdonított attribútumok révén. Valószínűleg azért, mert tulajdonképpen máig is érvényes a faluban az a mechanizmus, amely a XVI-XVIII. századi boszorkányüldözések pereinek tanúvallomásaiból derül ki a vádaskodás szociológiáját illetően (Klaniczay 1986). Eszerint a boszorkányok statuálásakor illetve vádolásakor a tanúvallomások javarésze a hétköznapi élet kellemetlen eseményeiről szól (balszerencse, halál, ember-állat betegségek), amelyekre az egyének úgy keresnek magyarázatot, hogy haragosaikat, vagy a számukra kellemetlen vagy feddhető szándékú egyéneket boszorkánysággal, a rontás képességével, rontó tevékenységgel vádolják. Természetesen így nemcsak az egyes egyének magyarázhatják balszerencséjüket és tehetik túl magukat rajta, hanem a közösség is kiélheti a saját belső társadalmi és erkölcsi konfliktusait.

Mint a gyűjtött memorátók bizonyítják, a “helyi boszorkányok” többnyire a fekete mágia képviselői; rontásukat legtöbb esetben csak egy közösségen kívüli, esetünkben a hegyen túli Homoródalmáson lakó “gyógyító boszorkány” (fehér mágus) hozhatta helyre vagy orvosolhatta és ennek a közbejárását, segítségét a távolság ellenére majd minden esetben igénybe is vették a falubeliek.

Lévén erős az a hiedelem, hogy a boszorkányos asszony nehezen tud meghalni, a visszahatás elve is érvényesül, azaz sokszor az értékelődik át utólag boszorkánnyá, aki hosszas szenvedés, kínlódás után hal meg. A történeteket olvasva az is nyilvánvaló, hogy a kölcsönkérni szaladgáló asszonyokat sem szerették, hisz ha valaki éppen a “büntető rítus” ideje alatt jött kölcsönkérni (“kérőbe”), az hitük szerint csakis maga a büntetendő boszorkány lehetett.

A boszorkány itt is, mint más magyar etnokulturális csoportok esetében, sőt a legtöbb európai népnél is, egy egész sor más szellemlény attribútumát építette magába, így alakja rendkívül összetett.

A gyűjtött memorátok csoportosításakor a magyar hiedelemkatalógus főbb egységeit tartottam szem előtt; lejegyzésükkor pedig a helyi kiejtés hű tolmácsolására törekedtem.²

Boszorkányok

“Édesanyámék kimentek takarni Kúttetőre, messze, az erdő szélire. Ő letette vót a fejkendejét egy mereklyére, s a forgószél felvette a fejkendőt s úgy elvitte az erdőn keresztül, hogy azt soha meg nem kapták. S még azt a mereklyét es el, melyikön a fejkendő vót. Úgy, hogy a here mind a fák tetején állott. Nem lehet tudni, hogy mér, de az boszorkány vót.” (2)

“Egy legény egyszer beléhajította a fészéjét a forgószélbe. A fésze nyelire a neve le vót írva. Így tavasszal szoktunk átalmenni a hegyen Csíkba, s onnan Gyímesbe, s ott lehetett juhot venni. Met ősszel, ami nem tetszett, azt eladtuk levágni, s vettünk mást. Hát más esztendőbe a legény elment a bátyjával, s olyan helyré mentek pontoson bé szállásba, hogy a füttő mellett a baltáját megüsmerte a nyeliről.

— Ne — azt mondja —, itt van az én baltám!

Azt mondja az asszon:

— Az ott, de máskor mivel baja nincs, ne bajlódjék, me a farcsukamot egy esztendeig fájtattam, úgy belévágott a fészével!

Me azok ilyen messzünnet es essejárnak.” (4)

“Azt mi is mondjuk, amikor forgószél van, hogy:

— Járjatok Isten hírvél!

S nem jó valamit belé hajítani. Azt mondják, hogy valaki beléhajított a forgószélbe s akkor valaki mondta neki, hogy: — Ne, eltörted a lábamot!” (1)

“Az én apám építőmestör vót s elbeszélte, hogy építettek az erdőn s a szegjük elfogyott. S annak az embörnek, akinek építettek, vót egy szógája. S este odament két fehérnép. Mán a szilva érett, olyankor vót, s vittek egy csomó szilvát. Ott a szilvát pattogtatták s ettek. S ahogy a szeg elfogyott, a gazda azt mondta — me az es boszorkányos vót-, hogy:

— Te András, menj el evvel a két asszonnal s reggelre hozz fel szeget.

— Hát most mire hazamenyek, a bótot bészárják!

— Ne törődj, me hamar hazamentek!

S reggel, mikor visszament a szóga, azt mondta:

— Osztán máskor maga menjen el avval az asszonyokkal! Mikor lementünk a faluvégire, az úton megálltak s azt mondták:

—Na, maga menjen, me a Kormoson mi átalmenyünk. Egy esztendeje ide szartunk vót s megnézzük. — S őt otthagyták. De odáig úgy lehozták, hogy olyanok hazaért, hogy még a bót nem vót bészárva.

Ezelőtti sok vót ilyen, mostmán kezdtek kihalni. De most es van. Az ecsém egyet kitámadott vót, megszidta, hogy:

— Fekete kecske képibe jársz!

Most vagy három éve. S az asszony idejött s itt panaszoalta magát. (— Honnan tudta az öccse, hogy a kecske az az asszony volt?) — Vagy valakitől tudta, vagy őt megkísértötte." (4)

"Osztán akire reatámadnak, osztán vége. Há bátyám má sokszor megjárta, míg legén vót, met jött keringőből, s odale a szövetkezetnél a hídnál, mikor feljött, egy fekete macska a híd karján vót. S elnyávogta magát, s előtte es kettő nyávogott. Azt mondják az ezelőttiek, hogy bal kézzel kell hezzahajítani. Bátyám bal kézzel úgy megütte, hogy a macska forgott az úton. Felszökött s csak nyávogott előtte. S mikor feljött ide alól a szomszédig, bátyám hezzahajított, s akkor es megütte. S ott felszökött a kapura. Bátyám hazajött s elbeszélte. Édősanyám ment a bótba másnap estefelé. S ezek az öregebb asszonyok kint beszélgettek a kapuban. Azt kérdi édősanyám:

— Mondjátok meg, kinek van itt fekete macskája?

Komaasszonya vót az egyik s azt mondja:

— Menj, mosd meg a száját, kötözi a lábát! — me bátyám úgy megütte, hogy kihaladt vót a lába.

Ez vót, ez itt alól, a szomszédasszony. Úgyhogy macskaképibe s lúdképibe s mindenbe járnak." (4)

"Annyit még mondok, hogy vót itt egy olyan guruzsoló asszony. S amikor meghalt annak a testvére, s temették, én nem vótam honn, de akik ott vótak a temetésen, látta mindenki: mikor a koporsót kitétték a nyújtópadra az udvarra, egy fehér lúd bállott a koporsó alá. S ahogy vitték a koporsót, a testet, az a fehér lúd állandóan a koporsó alatt ment. A temetőben, amíg a pap beszéltette, ott vót, s akkor úgy elűnt, hogy senki sem látta, hogy az merre ment el. Hát az a guruzsoló asszony szelleme lehetett, vaj valamelyik társa." (4)

"Hát elment Füléből egy embör oda Almásra. S ugye sokan vótak, s látta az embör, hogy rea nem kerül sor olyan hamar. Há egyszer azt mondja:

— Ne, néni, a nap halad le, s nekem haza kell Fülébe menjek! S messze van. A reggel eljöttem, s délután két óraker kerültem ide!

— Ne törődjön — azt mondja —, met hamar hazamejen.

Egy rossz seprűt a kezibe adott, s azt mondta, hogy visszafelé ne nézzön,

senkinek ne köszönjön, s mikor a temetőn kújel lesz, a tetőn, akkor a seprűt oda az út széjire tegye le, me ő este megkapja. S nem vót egy félórája, azt mondja az embör, s haza vót jőve." (4)

"Vótak olyanok, hogy ilyen csinálmányokkal foglalkoztak, boszorkányos dolgokkal, s nem tudtak meghalni, amíg valakinek átal nem adták." (1)

"Az ilyen nem tud egy es meghalni, amíg a tudományát át nem adja másnak. Vót neköm egy unokatestvéröm, egy fehérnép. S eljön hezzám, me egy vén guruzsló asszony haldoklott, de sokáig. Két esztendeig es ejszen. A nyelvit úgy kivette, ennyire ne, s úgy járt az úton. Met az olyan guruzsoló vót. S odajön az unokatestvéröm, s azt mondja:

— Mit gondolsz, Sándor, odajött egy komámasszony, s azt mondja hogy Laci Lajiné nem tud meghalni, amíg a tudományát átal nem adja valakinek. Közösön vegyük átal!

S én azt mondtam komámasszonynak, hogy ő vegye átal, me én nem akarom átalvenni!

S mondtam én es az unokatestvérömnek:

— Te nehogy ilyent csinálj! Met nem jó annak lenni. Az embör, ha boszorkányos, akkor nyugta nincs!

De a komaasszonya biztoson átalvette, me az es úgy járt, hogy höngörözőtt a földön, vitték bé Barótra a kórházba, s másnap itthon vót. Annyit kínlódott, me azt átal kellett adni." (4)

"Vót nekem egy sógorom, s azt mondta, hogy amikor ő gyermek vót, elvitték őt szögának Kisbaconba. Az apja eleresztette. S azt mondja, hogy mindön nap este 11 órakor az asszony ment el hazulról. Veszekedni kezdett vele a gazda, még ütte es:

— Tolvaj kurva, ne menj el! Örökkéig hol jársz, s mit csináltok?

S ez így ment.

Egyszer ősszel ők elmentek szántani a mezőre, hazamentek délután, kúrálta a marhákot, s a gazda lefeküdt. Hát este esment az asszony menni akar. Akkor es jól megverte. Az ajtót bészárta.

— Az ablakon es kimenyek, me nekem mennem kell. Me Hermányba egy asszonyt má ezelőtt egy hónappal fel kellett vóna akasszunk, s nem eresztöttél — s ügyesön elment az asszonya.

Másnap reggel mentek szántani, s a hermányi határban, ahogy mentek, egy fűzfára egy asszony fel vót akasztva. Felakasztotta magát. Az, akit fel akartak akasztani.

Én hallgattam, hazamentünk, az étel elé vót téve, de én többet nem ettem egy cseppet sem. A gazda lefeküdt, én beteggé tétettem magam, s elmentem

ki, hogy a teheneknek adjak enni. S ügyesön keresztüljöttem Bibarcfalvára s onnan a hegyen keresztül haza. Másnap odajött a gazda, hogy vigyön vissza, de azt mondtam, hogy én olyan asszonynak nem eszem meg az ételit, aki felakasztotta a hermányi asszonyt." (4)

Tejelvívés

"Vannak ilyenek. Elviszik a tehénből a tejet, úgy meggurucsálják.

Vót nekünk négy fejős tehenünk az erdőn a juhok mellett. S egy megbornyúzott. Én fejtem örökkéig s én szoptattam a bornyút is. S amikor a bornyút elválasztottuk, a tehénre reajött a fedezés. Ugye ott bikánk nem vót. Vót egy szóga, olyan 16 esztendős, s nem tudta megtérteni. Mondom neki, ereszd haza, a pajtába kösd bé, tégy enni neki s este hazamejen Pista bácsid s megfedeztetí. Egy éjőn a tehenyünk honn hált, s mikor felhozták, reggel korán felhozták, hát úgy rug, hogy nem tudom fejni. Pedig én fejtem addig es. Mondtam bátyámnak:

— Almásra el kéne menni!

— Hadd el, elmenyek.

S eltőt egy hét, el a másik, katona vót, szabadságra vót hazajőve. Mondom neki:

— Menj el addig, amíg vissza kell menj! Nézd meg, hogy mi van!

El es ment, s há jó este s aszongya:

— Nem tudtam semmit csinálni, met a tehenektől tejet kell vinni. Mind a négy tehéntől. Rea kell írni a nevet, hogy melyik melyik. S második nap vitte a tejet. Amikor a négy úvegöt letette az asztalra, akkor az asszon reamútatott, hogy melyik tehénnek van a teje elvívve, melyik van meggurucsálva. Egy éjjen itthon vót s úgy meggurucsálta a szomszédasszony.

(— A szomszédasszony volt?)

— A. Az értött mindent.

S akkor elmondta az öregasszony, hogy hogy kell eljárni, hogy a téj visszajőjön. Aszonta, hogy menjen haza, me otthonról vitték el a tehén tejt, s egy disznóválút tegyen ki az udvar közepibe. S abba visszafelé egy lópatkót szegezzon belé. Napfeljőttekor s napalkonyatkor vágja addig, amíg belésszédül. Fészfokkal vagy vasdarabbal. S az asszonkának a lába ki es duvadt. Azt es megmondta, hogy reamenyen a kapura, kőcsönkérni mejen olyankor. S ment es, de nem adtak semmit. Ment, hogy adjanak pujiszkalisztet s ezt-azt.

de nem adtak semmit. Két esztendeig osztán a lába örökkéig ki vót duvadva. Boszorkány vót.” (4)

“Hát elment vót Füléből egy férfi s egy asszon, oda, Almásra. Nem vót férfi s feleség, csak esszetartottak, me azoknak es a teheniknek a teje el vót vive. Mikor odamentek, há azt mondta, üljenek le. Szóit az osztovátában. Ezelőt vótak azok a régimódi kredencaljak, hogy alája lehetett mosdótálat s ilyen dolgot rakni. Egy ilyen kredenc vót s elévette a mosdótálat. Valami víz vót benne s fakalán s pujszkekakeverő, minden. Odaállította elibe s azt mondta: nézze meg, a tehennye tejit ki vitte el. S azután a gazdát es oda, a másik embört. S meglátták ügyesön, eléállott mind a két rontó. Egyik vót egy férfi s a másik vót egy nő. S akkor azt mondta annak a fiatalembörnek, hogy vegyen egy olyan csebet, amelyikbe víz nem járt, azt vigye haza, s egy patkót úgy veresítsen meg a szénen, hogy legyen tiszta veress, és tegye belé fordítva a cseber fenekire. S akkor jónyúgottan kezdje a vizet merni rea. S mondta a fiatal-embör:

— Há nénje, a patkó kiégeti a cseber fenekit!

— Az egyszer sem!

Otthon odagyültek az apjéék, me egy életbe laktak, s nézték. A patkót belétették s nem esfüstölt, semmi. Jónyúgottan a vizet merte s hát az asszonyka mejen, amelyiket megmutatott neki a víz, valami kérőéit. De a fiatalember kiatta vót az apjééknak, hogy nehogy osztán valamit adjanak, me akkor az meg van élve. Akkor mán heába csináltak mindent. Nem adtak semmit, s az asszonka beléhóit. Me ügye meg lehet fogni ezököit es, ha utána jár az embör.

(— Minek nevezték ezeket?)

— Szellemösök, gurucsálók.” (4)

“Hát például hallottam azt, hogy valakinek a tehennyinek elvitték a tejit. Csak olyan tej maradt, savó. A zsíráját, azt elvitték. S akkor elment a tudóshoz. Ezelőt vótak tudósok. S az a tudós mondta neki, hogy miket csináljon, például nem tudom milyen magyarófát keressen az erdőben, hogy bogja ne legyen, s hogy mekkora legyen, s megmondta, hogy mit üssön vele napnyugtakor vagy napfeljőtekor, s az oda fog menni. Me azt az illetőt veri. Vót, aki osztán beteg es lett. Ezt én értem, de meghalt az illető. Hordozta az ura kórházba s minden, de mondták neki: vihetöd, met megverték.” (1)

“Ha elvitték a tehén tejit, elkezdtek ütni egy kabátot, s akkor azt az embert ütték, aki a tejet elvitte. Me legtöbbször tudták, hogy ki foglalkozik ilyesmivel. Férfi es lehetett, nő es. Férfiak es boszorkányoznak.” (1)

Tudós pásztor

“Vót egy olyan asszony, hogy úgy hítták, Suta orrú, me valahogy csak az orra helye vót neki. Szegényök vótak, üsmertem jól. S az urát nem vették bé a pásztorok társnak. S az májusba úgy megguruzsolta a marhákat, hogy itt csindlított az alsó hidat, csak egy deszka vót a helyin, amilyen jártak. S a csordát az erdőn megfutamtotta, s azon az egy pallón kb. 300 db marha keresztül ment. Egy sem esött le.” (4)

“Neköm vót egy olyan szógám, egy román szóga, öreg vót mán, s megfogadtuk. A juhokkal járt, de akármilyen időszak vót, ha hideg vót, ha meleg vót, ha esett, ha mi, — sokszor éjjel úgy dörgött, olyan setét vót — ő a juhokat sohasem hagyta bérekeszteni a kosárba. A fa alatt vót, ő ott hált vélik s nekünk nem hagyta, hogy kinn háljunk, pedig gondoltuk, egyszer nem marad semmi reggelre! De sohasem lelte semmi baj. Olyan tudománya vót. Olyan szellemje vót.

Külön legelőn vótunk, s így nyárba, amikor megkaszáldott a hely, akkor tettük oda. S vótak ott szomszédok, ahol még sarjúk vótak kaszálatban, s én megmutogattam neki a helyeköt, hogy meddig szabad ereszteni s meddig nem. S én egyszer megmutattam. Miklós bá a juhokat elcsapta s közöttik ment, s egy juh sem ment belé a határba, olyan tudománya vót. Szent Márton napkor hazament, pedig mi nem akartuk, hogy menjen. De ő azt mondta, megy, me mán hidegök vannak. S azt mondta, amikor ment el:

— Úgy vigyázzanak, hogy a farkas a juhot megöli!

A mikor elment két nap múlva a farkas a juhot kivette a kosárból s a medve kihajított vagy négyet. Míg ő ott vót, szabadon háltak s nem lelt egyet sem semmi.” (4)

Szerelmi varázslás, rontás

“Nemmessze lakott egy öregasszony. Vannak olyanok, akik — azt mondják — gurucsálnak. Egy legént s egy leánt össze tudnak zavarni. S az az öregasszony értett az ilyesmihöz. S az sokáig-sokáig kínlódott, haldoklott, amíg osztán átaladta valakinek. Azt akárkinek adhatta, egy másik idős asszonynak. Én kettőt hallottam, aki átaladta. Mind a kettő meghalt. Hogy kinek adhatta átal, nem tudom, me arra es születni kell. Má neköm nem kéne. Osztán ő se tud meghalni.” (1)

“Gurucsálók most es vannak. Hát hallgassa meg, az embört úgy elintézik,

hogy, ha nem jár hamar utána, belé es hal. Például jár egy legény egy leánhoz, s két cseppet a menstruációjából a borba beléereszt vagy a pálinkába s megitatassa, s ha a testyin ki nem jő, akkor meg es él. A többet máshoz nem mejen.

S mondok még egy más történetet: Ezelőt felcsinált egy legén egy leánt. Jógazda legén vót, s a leán es jógazda leán. S közbe a leán a legént fétötte, aszitte, nem kéri meg, s ugye terhes vót. S úgy megcsinátatták azt a legént, hogy a feje fájit állandóan. S amikor bément ott a kapun, akkor a fejfájása elmúlt. S mikor kiment a kapun, esment csak fájit a feje. De ez sokáig ment, vagy fél esztendeig. Közbe az anyjájék mondták, hogy valamerre el kéne menni. Itt Homoródalmáson, Hargita megyébe vót egy asszon, aki gurucsálni tudott. Elment oda. S azt mondta az az asszony, hogy:

— Maga meg van csináltatva. Mikor odamejen, a kapun bémejen, akkor nem fáj. — Pedig ez a férfi előtte nem mondott semmit. — A kapun belül a fejfájása elmarad, s mikor kimejen, akkor esmen fáj. No, hallgasson ide! Mikor hazamejen, menjen el oda. A füttöbe a lerbe egy fazékba víz fű. Fogja meg a fazakat a saját kopac kezivel s vágja ki az ajtó elejibe, hogy szakadjon essze!

— Há a kezem elég!

— Ne törődjön, nem ég el a keze!

S meg es kapta a fazakat, s abba a helybe a fehérnépet otthagya s osztán gyermektartást fizetött. De azután nem fájit a feje." (4)

"Megtörtént, hogy járt egy legény egy leányhoz— esment, hogy elkezdjem — s a bátyjájék erőssen ították. Megkérettek egy másikat véle. S annak a leálynak az anyja guruzsoló vót. S mikor a legény házasodott, akkor es megzavarták a legényt. Kiment a vendéggyülekezetből, hogy akassza fel magát. Úgy vették ki a kötelet a keziből. Van neki két leánya s egy fia. Ennek az embörnek, akit megcsináltattak. S amikor az első leányát adta férhöz, akkor es a kötelet kétször vették ki a keziből. Pedig ügyes, dolgos, rendös embör. Ez a csináltatás ez megvan, ez igaz." (4)

"Azt még hallottam, hogy egy legén ment szépen felöltözve vasárnap, s ott vót egy cigányasszony. Hogy letöpte-e vagy belérugott, nem tudom, csak a cigánné utánaszólt, hogy:

— Hadd el, te nem sokáig rugod a port! — s mikor annak hat hete vót, meg vót halva a legén." (1)

Szépasszonyok

“Hallottam olyant es, hogy éjjel aludt az illető s szólították rendösön a nevit. S kilépött, s várták benn, hogy menjen bé vissza. S há mennek utána, s suhutt sincs. S osztán elmesélte, hogy olyan zeneszó vót s nemtudommi, s — Jaj édös jó Istenöm hol jártok? — s erre ügyesön letették abba a helybe. S azt se tudom, hogy mennyi kilométerre el vót vive a lakásától. Na, ezt hallottam édösanyámtól, hogy beszéltek. Én ilyent nem értem.” (1)

“Bátyám kinn vót a kalibánál. Karácsonba a szógákat felmentette hogy jöjjenek haza ünnepölni. Bátyám még legén vót. Az erdész közel vót hezza, s kihívta, hogy Karácson estéjin múlassanak egyet. Viit vót fel italt, bort, pálinkát s kalácsot mindent. Süített egy lábos kolbászt s ettek s ittak. Tizenkét óraker az erdész hazament. Bátyám lefeküött. Olyan két kutya vót, az egyik a küszöbön hált, a másik két lépésre a juhajtó elött. Bé vótak a juhok rekesztve. Azt mondja bátyám, me hanyatán fekiött, levetkőzött, hogy egyszer az ablakon kéreznek, hogy:

— Pista eresz bé! — de nem szólt semmit.

Másodikszer esmént kéreztek, s akkor sem. Harmadikszer, mikor kéreztek, megszólalt:

— Édös jó Istenöm, ezök mifélék?

S visszaszólt egy:

— Köszönd, hogy többet tudál, mind mink, me elbánunk vala veled!

Az vót, hogy Istent említett. Me a szépasszonyok Istent nem említnek. S ahogy elmentek, dobrolva mentek el. S a házat megkerülték met vót egy ekkora házunk, mind ez, s azt megkerülték, s dobrolva s kacagva mentek el. A kutya sem ugatott. Nem szokták megugatni az ilyent. Ott fekiött a kutya akkor es, amikor kinyitotta az ajtót, a küszöbön. S nyom sem vót, semmi.” (4)

“Még olyant es hallottam, hogy éjjel elment, nem tudom kihöz, s kérdözték, hogy:

— Ki az?

— Kús Giza s a társa, s helyet kérünk az ágyba!” (4)

“Az embert megijesztek, éjjel szeretik elhni. Egy mónárt es elhltak, hogy menjen vélik. S a falon kíjel ganécsomók vótak, me a ganét kihordták vót télbe a mezőre, s ott kezdtek múlatni. Nagy poharakkal tőtötték a bort, s ott ittak. Egyszercsak az öregot otthatták, s az öregnek egy döglött lószárcsont maradt a kezibe. Ezt ő mesélte el neköm.” (4)

“Hát például megtörtént nálunk, hogy vót két gyönyörűszép fekete mén-

lovunk. 1945-ben építettek s bátyám ment egy szógával s hordták a követ. Délbe hazamentek, a lovakot kifogták, enni adtak s ők es bémentek délebedőlni. S mikor enni kezdtek, a ló úgy rugott a pajtába, hogy vége vót neki, ki kellett fussanak. S mikor kimentek, nem vót senki sehol, csak a lóról a víz folyt le s a haja bé vót fonva. Béfonták minden áldott éjjel s nappal es. S hátolták.

A lóval mentek kőétt esment délután s egy vénasszony a kapuba állott a mező széjibe. Bátyám megállította a lovakot:

— Anikóné, vaj szégyön, vaj nem, de maga öregasszony, kell kérjek magától valamit.

— Hát mit fiam?

Elmondta bátyám, hogy jártak.

— Mikor hazamentek, mondjad anyádnak, hogy vegyen vagy csepüt vagy gyapjút, s balkézze fonjon egy annyit, hogy a guzsalyba úgy visszafelé tudja bédugni az orsót. S a ló felü dugjátok fel, s sohasem hátolják többet.

S úgy es vót. Többet nem hátolták a szépasszonyok. Me mán az ereje úgy elment vót, hogy semmire sem vót jó. Ez egyszer igaz. Ezt tudom, me ez megtörtént. Velem es, s a lóval es, s a bátyámmal. Ezek nappal es járnak s éjjel es." (4)

"Én 1952-be jártam ide a palabányába dógozni. Este kijöttünk a bányából, s mentem fel a Vízlokra. Édösapám ott kaszált. Kértem az útba s jött le azon két fehérnép. Köszöntem nekik, nem fogadták. Azt kérdeék tőlem, hogy az az út hova vezet, me bé akarnak jutni a Kormos mellé. Én kérdeém tőlük:

— Honnan jönnek?

— Innen fentről.

— Hova mennek?

— Ide ne a Kormos mellé.

— Ezen az úton menjenek bé, me pontoson magikot a Kormosra viszi.

De késérjem bé őköt, azt mondják, én nem akartam semmiképp bémenni, me hosszú vót le a pusztá béazon, s onnan még menjek. Így átellenben jobb vót nekem az irány.

Hát én késérni kezdtem őköt béfelé, jöttem velik. Van egy útszoros, nagy ódal van kétfelől, s mikor azon bėjöttem, hát a harisnyám kengyele eloldódott, me olyan fekete harisnyába jártam, s mondom, megkötöm. Kárbidlámpa vót a kezembe, avval világtottam, s az egyik jött előttem s a másik a hátam megett. Én közből vótam. Én azt se vettem észre kérem, hogy történt, egyszeribe csak egyedül maradtam. Pedig ott szoros az út s mellette Salamás pataka. De úgy eltűntek, amíg lehajoltam a kengyelömöt megkötöni, hogy suhutt sem vót senki. Én úgy megjedtem, hogy elig tudtam apámékhoz felmenni. Me ezek erőssen

meg tudják hordozni az embört, úgy át tudják vinni egyik hegyről a másikra, vagy a száját félreviszik, hogy észre sem veszi!" (2)

"Én es megjárтам egyszer az erdőn, pontosan ugyanazon a részön. Benn vótam az esztenába, főztem az ordát, a sajtot megcsináltam. Édősapám kiment a juhokhoz a kosárhoz, s én végeztem a dolgomot benn. Mikor elvégeztem, én es kimentem a juhokhoz. Reagyújtottam egy szivarra s leültem a kaliba elejibe. Édősapám ott szivarozott másfelől. Én a szivart elhajítottam s hanyotán vágtam magamot. Így nyáridőbe vót s égött a tűz. S hát abba a helybe úgy megnyomott egy csináló asszon mejjön, hogy mán végem vót. Én el es káromkodtam magamot s a kezemmel úgy megüttem a kaliba ódalát, azt gondoltam a kezem nyele eltörik. Azt kérdi apám:

— Há mi van veled?

Mondom:

— Egy vén kurva megnyomott vala! Szinte megnyuvadék, meg akart folytani. De én megüsmertem, hogy ki vót!

Osztán elmondtam anyámnak. Anyám 9 félét: fokhagymát, seprűágat, borsot, hótt szenet s ami létezik rongyba beléköttött, felhozta s a lábimnak az zsebibe belévarrta. Azután nem találkoziam eggyel sem. Akkor jó vót, hogy én káromkodtam, me azt mondják, az ember ha Istent említ, akkor neki pucolni kell. A szépasszonyok ilyenök. Meg tudják a kicsigyermököt es ilyenformán rontani. Ezelőtt a gyermeknek fokhagymát tettek keresztelés előtt, me azt mondják, keresztelés előtt a szépasszonyok hordozzák." (4)

"Mondják, hogy megnyomja álmába, de én azt hiszem, csak egy rossz álmod lát. Amikor a leányom születött, akkor a férjem az erdőn vót s anyósommal laktunk, de külön házba, s én örökkéig este, mikor elaludtam, olyan rossz álmod láttam, azt se tudtam, hogy hova legyek el. Irtóztam. Azt mondta anyósom, piros posztót, fokhagymát tegyek a küszöbhez. Mondom, én nem babonázok. Na, ha nem, akkor megcsinálom én. Osztán, hogy tette, nem tette, nem tudom, de megszűnt az a rossz álom." (1)

Gyógyítás, elhárítás varázslással

"Vót olyan, hogy a szemehéja megdagadt, árpa lett rea. A régiek házilag gyógyították. Egy asszon nekiállott egy nagy sorlóval:

— Árpa, árpa learatlak,
lekaszállak,
kévébe köitek,

*hazaviszlek,
 kicsépelek,
 malomba viszlek,
 megsütlek! — S mit gondolja! A szemhéja meggyógyult. S az orvosok
 kacagták. Olyan babókások vótak, hogy így gyógyítottak.” (3)*

*“Kész András bá a sümölcsöt elnézte vót a kezemről. Az erdőn egyszer
 találkoztunk vót, s mondom:*

— *András bá, nézze meg a kezemet!*

— *Jól van, fiam — azt mondta. S megnézte:*

— *Na, elmenyen.*

S el es ment. Észre sem vettem, úgy elment a kezemről.” (4)

*“Például megtörtént, hogy a csordába a marha megkötötte magát, a legyek
 leszarták s megnyüvesödött. Akkor a szőriből kellett hazahozni s elolvasta a
 marha szőrivel a nyüvet a marháról. Meggyógyult a teste.” (3)*

*“Vót itt Miklós Jóska bácsi. Az tudós vót, de nem ezeket a babonaságokat
 értette. Az embereknek es sok orvosságot javasolt, s a marhákot is meggyó-
 gyította, mint egy állatorvos. Ez a Miklós József ez állatgyógyító vót, álmába
 tanulta a mesterséget, de olyan híres vót, még Oklándra is elhívták. De a
 gyermekei egy sem tudta. Az vért eresztett a marháknak, gyógyfűvekből
 orvosságot csinált, s mindent.” (4)*

*“Vót itt egy vénasszony. Aniska néninek hítták. Lázárbáné. A testvérem
 katona vót s megkapta vót ezt a maláriát. Nagyon csúnya betegség. Jaj, de
 szenvedett szegény! Édesanyám hordozta ide-oda, hogy valahogy gyógyítsák
 meg, de nem tudták. S osztán az egyik asszony azt mondta:*

— *Próbálj Bálintnéval!*

Édesanyám lement:

— *Akármit fizetek Aniska néni, csak éppen gyógyítsa meg, ne hogy
 szenved!*

*S hát nagy immel-ámmal állott rea, me azt mondta, hogy az neki rossz, ha
 ilyen csinál. S megfőzette édesanyámmal a törökbúzáit. S akkor nap nem vót
 szabad egyék semmit reggelre a testvéremnek. Eljött amikor a nap jött fel, s
 a testvéremet négykézláb állította, elvett egy vesszőt s avval hajtogatta a
 válura. Rendesen bé a dísznóiba. Édesanyám kimosott ott egy válut s abba
 a törökbúzáit belétőtötte, s aztot a legénnek kellett egye. S lelkem, hogy milyen
 babonaság, mi nem, de hogy a testvéremmel amikor háromszor megcsinálta,
 a testvéremet soha többet nem érte. Három nap egymás után csinálta. S
 amikor vitte hátra, mondogatta:*

— *Hess hátra, nem tudlak meghízlalni! Milyen rideg vagy! — mind így*

mondogatott magába. *S nemcsak őt gyógyította így meg, hanem egy nagyember vót, s azt szintén. S nem vett el, osztán semmit, hanem édesanyám egy szép rózsás kendőt vett neki Baróton.*" (3)

"Itt egy asszon olyan guruzsoló vót, hogy amikor a madarak a búzát verték a mezőn, reaktak vót, elment ki tiszta csórén a temetőbe, s a legújabb sfról földet vett, s elvitte, s a búzánál elszórta. S a verebek srtak, de a búzára rea többet egy se ment. De az asszon éjjel ment, 12 óraker. Én éppen jöttem keringőből haza s itt a templom utcáján, ahogy térünk ki, hát azon alol láttam. Hódvilág vót, s hát egy alak jő ki. S hát tiszta csórén van egy fehérnép. Én nem irtóztam, gondoltam, ha közel jő hezzám, megütöm, hogy meghal. Hát eljő fel előttem. Találkozunk egy hónap múlva, s azt mondja nekem:

— A minap ijedtiél vót-e meg?

Mondom:

— Mitől?

— Én vótam csórén!

— Na — mondom — vén kurva!

Akkor osztán megmondta vót, hogy kinn vót a temetőbe, s oda csórén kell menni." (4)

Rossz szellemek. Szellemidézés.

"Aki meghal, annak a lelke egy idő múlva felmejen a menyországba. Melyik rosszat nem csinál. Melyik rosszat csinál, annak pedig bódorog. Vótak olyan halottak, hogy osztán a szelleme járkált. Megtörtént nálunk, hogy édesapámék hazajöttek a halottas háztól, mi otthon vótunk gyermekök s lefeküdtünk. A lábmosó vizünk ott vót egy cseberbe. Egyszer ez ajtót mintha forgószeél vágta vóna bé, de nem vót semmi zaj, s a víz bé a cseberrel az ágy alá. Azt mondja édesanyám apámnak:

— Hallja-e, Laji?

— Én igen, aszongya, várom, hogy merre mejen.

De nem ment osztán semerre sem.

A másik eset rea két hétre történt. Édesanyám jött át két vider vízzel a szomszédból. A tehent megfejte vót s kitöltötte nekünk a tejet a csuportba s ott ittuk azt a főtelen tejet. Hát egyszer olyan menet van elé s hátra, s aszongya: "Mmmm," s eltűnt. Zaj vót, s egyéb semmi. Ez a vót." (2)

"Hát amíg el nem vették az erdőnköt, ott pakulárkodiunk, s vót egy erdész, s azt mondja nekem egyszer:

— Gyere bé, s éléhvom a szellemet.
 — Menjen el — mondom — János bá, hogy tudja azt élélni?
 — Nézd meg, éléhvom, s még azt es kikoppantsa, hogy ha hazaméssz, hányat csinálsz az éjjel.

Én el es mentem, bé. Elévette az asztalt. Vót egy olyan asztal, hogy vasszeg nem vót benne egy sem. Annyit mondott csak, hogy:

— Pádovai Szent Antalnak Szent Szelleme, mond meg, hogy e ha haza menyen, kap-e valamit! S hányszor? Kopogtasd ki! — S há az asztal kopogatni kezdett, pedig a kezünk rajta vót!

Mondom:

— Mosd mondassa meg János bá, hogy az asszon magát hányszor csalta meg! — Hát az asztal úgy el kezd kopogatni!

Azután osztán szidott es a felesége!" (4)

JEGYZETEK

1) Erdővidék a Keleti-Kárpátok legdélibb kárpátközi medencéjének, a Barcasági-medencének az É-i nyúlványa. A vidék központja a Barót nevű bányavároska. A medencét K-en a Baróti hegység. É-n és É-K-en a Dél-Hargita, Ny-on pedig a Persányi hegység határolja. Néprajzi szempontból Udvarhelyszéket, Barcaságot és Háromszéket választja el egymástól, kiterjedését tekintve pedig ezeknél lényegesen kisebb etnokulturális egység.

2) Nyelvjárási szempontból Erdővidék a hídvég-erőrdi nyelvjáráshoz tartozik. Erdőfüle esetében (és általában Erdővidék északi részén) nagyon erős az udvarhelyszéki hatás (erős ő-zés). Amint az a közreadott szövegekből kitűnik, a nyelvhasználat nem egységes. Még egyazon adatközlő esetében is előfordul, hogy a *legén* néha *legény*, az *asszon* néha *asszony*, a *tehen* néha *teheny*, néha *tehen*, a *menyen* néha *mejen* stb. A legfontosabb tájszókát és sajátos kifejezéseket szómagyarázatba foglaltam.

SZÓMAGYARÁZAT

bót — üzlet

dobrokolva — dobogtatva

ejszen — talán

esmen — ismét

fakalán — fakanál

fésze — fejsze

fűttő — főzőkályha

harisnya — posztóból készült jellegzetes szabású székely nadrág

harisnya kengyele — a harisnyának az a része, amellyel a lábhoz erősítik

hótt szén — kialudt parázs

höngörözött — hempergett, gurult

kaliba — házikó a juhok nyári szállásán

keringő — séta, járkálás

kiduvadva — kibomolva, kifakadva
 (megy) kérőétt — kémi, kölcsönkémi megy
 osztóváta — szövőszék
 örökkétiig — állandóan
 pakulárkodtak — juhászcodtak
 pujjszka — puliszka (vízben főtt kukoricakása)

IRODALOM

Bihari Anna

1980 *Magyar hiedelemmonda katalógus*. In: *Előmunkálatok a magyarság néprajzához*, 6. Bp. Összeállította

Dávid László

1981 *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Buk.

Egyed Ákos

1979 *Háromszék 1848-1849*. Buk.

Honko Lauri

1962 *Geisterglaube in Ingermanland*.

Helsinki Klaniczay Gábor

1986 *Boszorkányhűt, boszorkányvád, boszorkányüldözés a XVI-XVIII. században*. In: *Ethn.*, 2-4.

Orbán Balázs

1868-73 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népművészeti szempontból*. I-VI. Pest

Pócs Éva

1979 *A magyar néphit ún. természetfeletti lényei*. In: *Ethn.*, 3. 1986 *Tündér és boszorkány Délkelet- és Közép-Európa határán*. In: *Ethn.*, 2-4.

Szabó Károly — Szadeczky Lajos (szerk.)

1872— *Székely oklevéltár I-VII*. Kolozsvár

1898

ADATKÖZLŐK

- (1) Ágya Miklósné, Erdőfüle, sz. 1917
- (2) Bedő Mózes, Erdőfüle, sz. 1933
- (3) Kolumbán Béláné, Bardóc, sz. 1925
- (4) Molnár Sándor, Erdőfüle, sz. 1915